

ZOFIA DAMBEK-GIALLELIS

O MACOSZE NORWIDA – UZUPEŁNIENIE

Jedną z nierozwiązanych dotąd zagadek wczesnych lat dziecięcych Cypriana Norwida była kwestia czwartego małżeństwa ojca poety, Jana Norwida. Jak wiadomo, Jan Norwid nim poślubił Ludwikę Zdzieborską w 1818 roku, miał za sobą już dwa małżeństwa: z małoletnią Kazimierą Węclawowiczówną oraz Julią z Hruświckich 1. voto Kamieńską¹. Oba te małżeństwa zostały zawarte nieledwie w atmosferze skandalu: w pierwszym wypadku na prośbę ciężko chorej matki Jan Norwid miał zaopiekować się 9 letnią dziewczynką, w drugim – zmusił do małżeństwa wystraszoną i zagubioną młodą wdowę². Trzecie małżeństwo, z którego doczekał się czwórki żyjących dzieci, zakończyło się wraz ze śmiercią Ludwika Zdzieborskiej w kwietniu 1825 roku. O czwartej pani Norwid zapewne byśmy nic nie wiedzieli, gdyby nie kilka wzmianek w listach Cypriana Norwida. Pierwsza pochodzi z roku 1867, z czasu kłopotów z Ludwikiem i Anną Norwidami. W tym czasie Cyprian próbował znaleźć dla porzuconej bratowej schronienie w Królestwie Polskim. W liście do J. Kuczyńskiej wymieniał krewnych i powinowatych, którzy mogli przyjąć (a nie przyjęli) Annę Norwid:

Głęboką wdzięczność Jej pośpieszam wyrazić, ale w ostatnim razie byłbym niesprawiedliwym, gdybym zapomniał, że pani Anna N. jest w kraju, w którym znajduje się pani Zofia z Sobieskich *** mająca dom w Warszawie j e d e n, N-o 1 – Pani Norwid (macocha moja) z Rembielińskich, mająca dom w Warszawie jeden, N-o 1 Pan Hornowski, wuj mój, mający na wsi domów jakie kilkadziesiąt (PWsz IX, 325).

¹ Zob. J.W. G o m u l i c k i. *Kalendarz biograficzny Cypriana Norwida*. W: C. N o r w i d. *Pisma wszystkie*. Oprac. J.W. Gomulicki. Warszawa 1976. T. 11 s. 18-19. Wszystkie cytaty z dzieł Norwida pochodzą z tego wydania, cyfrą rzymską oznaczam tom, arabską numer strony.

² Zob. obszerne cytaty z pozwu rozwodowego J. z Kamińskich Hruświckiej, jw. 22-24.

A kilka lat później (dokładnie w 1875) w liście do B. Zaleskiego podał: „Machocha moja, z którą ś.p. Ojciec mój żył rok jeden, jest W-na Rembielińska, ale ta dama w Warszawie zostaje, a nie mam zaszczytu znać jej – była tylko moją machochą – nic więcej” (PWsz X, 48). Słowa Norwida potwierdził akt zgonu ojca poety, w którym jego stan cywilny został określony jako „rozwódzony”³. To pozwoliło ustalić, że owa żyjąca pani Norwid, wzmiankowana przez autora *Quidama*, musiała być ostatnią żoną Jana. Jednak długo nie ustalono jej tożsamości. Łączono ją, na podstawie zresztą przytoczonego wyżej listu poety, z Pełagią z Zamoyskich 1 v. Rembielińską, Ksawerową Branicką⁴.

Dzięki wciąż indeksowanym metrykom na stronie Polskiego Towarzystwa Genealogicznego udało się odnaleźć metrykę ostatniego małżeństwa Jana Norwida, która została opublikowana na stronie Towarzystwa. Dzięki niej możemy dodać kilka szczegółów do biografii zarówno Jana, jak i jego dzieci, a także wzmocnić pewne hipotezy. Tu podajemy jej tekst, modernizując pisownię:

Ogrodzienice. Działo się we wsi Jasińcu, w powiecie Czerskiem, województwie mazowieckim dnia dwudziestego piątego października tysiąc osiemset dwudziestego szóstego roku o godzinie czwartej z południa. Wiadome czynimy, że w przytomności świadków Antoniego Rzempełowskiego [!], pisarza Najwyższej Instancji Królestwa Polskiego, kawalera Orderu śgo Stanisława, w mieście stołecznym Warszawie zamieszkałego, lat czterdzieści liczącego i Feliksa Mroczkiewicza, urzędnika w Komisji Województwa Płockiego, zamieszkałego w Płocku, lat trzydzieści dwa liczącego, wuja niżej wymienionej Ludwiki Rembielińskiej, na dniu dzisiejszym zawarte zostało religijne małżeństwo między Janem Norwidem, komisarzem do szczególnych poleceń przy księciu Ministrze Przychodów i Skarbu Królestwa Polskiego, Krzyża Maltańskiego kawalerem, wdowcem w mieście Warszawie zamieszkałym, urodzonym w Bojanowie, w bobrujskim powiecie kraju litewskiego Szymona Norwida, rejenta rzeczywistego i Brygidy z Świerzyńskich małżonków już nie żyjących, lat czterdzieści dwa mającym, a Panną Ludwiką Maryą, córką Jana Augustyna Rembielińskiego, szambelana dworu polskiego i Tekli z Mroczkiewiczów małżonków w dobrach swych dziedzicznych Ogrodzienice w województwie mazowieckim powiecie czerskim zamieszkałych, lat dwadzieścia sześć liczącą, w Warszawie zrodzoną i przy rodzicach zostającą. Małżeństwo to odbytych zostało bez poprzedzających zapowiedzi, a to na mocy i w skutek zezwolenia od JW. Wojciecha Leszczyca Skarszewskiego arcybiskupa i prymasa Królestwa Polskiego w Warszawie pod dniem piętnastym października tysiąc osiemset dwudziestego szóstego roku do liczby tysiąc [dwieście] siedm wydanego i tym samym od wszystkich trzech zapowiedzi uwalniającego [...]. Jako też na obchód zostało udzielone zezwolenie obecnych małżonków rodziców nowo-

³ Akt zgonu Jana Norwida odnalazł i opublikował J.W. Gomulicki (*Norwid w Warszawie 1825-1842*. „Rocznik Warszawski” 1990 s. 165). Skan z akt dostępny na stronie Polskiego Towarzystwa Genealogicznego <http://szukajwarchiwach.pl/72/159/0/-/6/str/1/33/#tab2> [dostęp 11.01.2014].

⁴ Z. T r o j a n o w i c z o w a. *Rzecz o młodości Norwida*. Poznań 1968 s. 220.

zaślubionej, a ze strony zaś Jana Norwida z powodu już nie żyjących rodziców i dla zupełności jego wieku podobne [zezwolenie?]⁵.

Metryka pozwala na uściślenie kilku faktów: przede wszystkim znamy już datę ślubu Jana Norwida – 25 października 1826 roku, a więc w półtora roku po śmierci trzeciej żony. Jeżeli Cyprian Norwid pisał prawdę, iż czwarte małżeństwo jego ojca trwało jeden rok, to znaczy, że jesienią roku 1827 Jan Norwid był już po rozwodzie albo w trakcie. Z tymi wydarzeniami można zapewne wiązać jego wyjazd na posadę do Mariampola⁶. Zapisy w metryce poświadczają, że w owym czasie był specjalnym urzędnikiem Ksawerego Druckiego Lubeckiego. Warto także zwrócić uwagę na nazwiska świadków, którzy pojawiają się w akcie ślubu: Antoni Rzempołuski (1784-1842) – sędzia Sądu Najwyższego Królestwa Polskiego, który zapisał się jako sekretarz Sądu Sejmowego w 1828 roku, spowinowacony z panną młodą, a mianowicie był mężem jej ciotki, siostry matki – Zofii z Mroczkiewiczów 1. v. Nowowiejskiej⁷. Drugim świadkiem był Feliks Mroczkiewicz, urzędnik i obywatel⁸. Jan August Rembieliński, zm. w 1844 roku w wieku 85 lat, był nie tylko szambelanem, ale i burgrabią ziemi gostyńskiej, synem Antoniego i Marcjanny Rembielińskich⁹. Z Teklą z domu Mroczkiewicz ożenił się w 1798 roku¹⁰. Pozycja społeczna tej rodziny rzuca światło na miejsce i ambicje Jana Norwida, przybysza z Litwy. Jednak dla współczesnego czytelnika największe znaczenie mają powiązania Ludwika Rembielińskiego z muzycznym światem Warszawy. Wskazał na nie 24 lata temu Juliusz Wiktor Gomulicki, który odnalazł anons z „Kuriera Warszawskiego” z 1830 nr 56 o „Mazurze skomponowanym na pianoforte przez panią Norwid, grywany na Resursach [...]”¹¹. Tak powstało przypuszczenie, że być może pani Norwid pochodziła z muzycznej rodziny Rembielińskich: Aleksandra Rembielińskiego, którego

⁵ <http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=2&zs=1299d&sy=1826&kt=2&skan=20.jpg> [dostęp 19.11.2013]

⁶ Z. T r o j a n o w i c z o w a, Z. D a m b e k, przy współudziale J. C z a r n o - m o r s k i e j, *Kalendarz życia i twórczości Cypriana Norwida 1821-1860*. T. 1. Poznań 2007 s. 9.

⁷ Zofia z Mroczkiewiczów Nowowiejska Rzempołuska (1786-1836), córka Stanisława Mroczkiewicza i Benigny z Kossobudzkich. Akt zgonu w parafii św. Jana nr 308 z 1836 <http://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=514&kt=1&plik=304-309.jpg>

⁸ Feliks Mroczkiewicz (1793-1835) – zostawił żonę i dzieci, zmarł w Warszawie (zob. „Kurier Warszawski” 1835 nr 72 z 15 marca).

⁹ E. S ę c z y s. *Spis szlachty wylegitymowanej w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*. Warszawa 2007 s. 578.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Cyt. za: G o m u l i c k i, jw. s. 140-141.

kompozycje cieszyły się dużym powodzeniem, a który także grywał z Chopinem. Taką hipotezę przyjmują również autorzy najnowszego wydania korespondencji Fryderyka Chopina. Aleksander powrócił do Warszawy w 1825 roku po 6 latach pobytu w Paryżu. Chopin pisał: „[...] gra na fortepianie tak, jakem jeszcze nikogo nie słyszał. Możesz sobie wystawić, co za uciecha dla nas, cośmy tu nic doskonałego nie widzieli. Nie jest on artysta, ale jako amator”¹².

Z tego fragmentu wynika, że Aleksander miał zupełnie inne źródła utrzymania i zapewne należał do innej klasy (wyższej) społecznej. Wiadomo, że dedykował swoje walce, które cieszyły się dużym wzięciem, także swojej siostrze¹³. Chopinowi znajomość z Rembielińskim sprawiała wiele radości, przede wszystkim znalazł kogoś, kto grał równie znakomicie, jak on sam: „Rembielińskiego, tego, o którym to Ci niegdyś pisałem, dosyć często widuję, nie uwierzysz, jak ślicznie gra, był u mnie niedawno, co nadzwyczaj mnie ucieszyło”¹⁴. A nawet polecał kompozycje swojego nowego przyjaciela: „Nie posłałem Ci wprawdzie moich bzdurstw, ale za to walce Aleksandra Rembielińskiego powinny Ci się podobać, a jeżeli który zrazu za trudny zdawał się tobie, zacznij tylko ruszać a dobrze tymi zardzewiałymi paluchami”¹⁵.

Z aktu ślubu Jana Norwida wypływa jeszcze jedna istotna informacja dotycząca miejsca urodzenia pana młodego: akt wymienia miejscowość Bojanowo (Bojanicze), według *Słownika geograficznego*, dobra w południowo-zachodniej części powiatu bobrujskiego „pośród błot i lasów”¹⁶. To oznacza, że nazwę miejsca urodzenia podanego przez J.W. Gomulickiego – Norwidyszki na Żmudzi, sprzedane w 1791 roku – należy skorygować¹⁷. Szymon Norwid, dziad Cypriana musiał opuścić Litwę znacznie wcześniej, rodzinę zapewne założył już podczas pobytu na terenach południowych Wielkiego Księstwa Litewskiego. W akcie

¹² F. C h o p i n. *Korespondencja*. Oprac. Z. Helman, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus. Warszawa 2009. T. 1 s. 132-133. List do J. Białobłockiego z 30.10.1825. Autorzy opracowania podają błędne informacje o dacie śmierci Rembielinskiego i jego stosunkach rodzinnych. Według aktu zgonu A. Rembielinski zmarł w Warszawie 20 maja 1828 roku, w akcie zostali wymienieni jego rodzice: Jan August i Tekla z Mroczkiewiczów Rembielinscy. Zob. <http://szukajwarchiwach.pl/72/161/0/-/3/skan/full/xUqEOwf7juYPrMvHaX6cw> [dostęp 19.11.2013]. A więc zarówno Aleksander, jak Ludwika nie byli bratankami Rajmunda Rembielińskiego.

¹³ Do nich należy kompozycja dedykowana „*Nouvelle Valle pour le piano forte campos et dédiée a M-lle Louis Rembielinska par sonfère Alex. Rembieliński*” s. 183.

¹⁴ C h o p i n. *Korespondencja* s. 169-170.

¹⁵ Jw. s. 179-180.

¹⁶ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. Warszawa 1880. T. 1 s. 293.

¹⁷ Zob. G o m u l i c k i. *Kalendarz biograficzny...* s. 11, 17.

ślubu pojawia się także nazwisko matki – Brigidy Świeżyńskiej, dotychczas przytaczane bez podania źródła¹⁸.

ABOUT NORWID'S STEPMOTHER
– A SUPPLEMENT

S u m m a r y

In the article the certificate of Jan Norwid and Ludwika Rembelińska's marriage is cited, which has not been known up till now, and owing to which a few details in the biography of Cyprian Norwid's father have been established.

Słowa kluczowe: biografia, źródła, dokumenty, biografistyka XIX w.

Key words: biography, sources, documents, 19th century biographical writings.

ZOFIA DAMBEK-GIALLELIS – dr., adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu; e-mail: z.dambek@amu.edu.pl

¹⁸ Tamże.